ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ

Х А Б А Р Ш Ы С Ы

ВЕСТНИК
НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

THE BULLETIN
THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

PUBLISHED SINCE 1944

1 (395)

JANUARY-FEBRUARY 2022

ALMATY, NAS RK

Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясы «ҚР ҰҒА Хабаршысы» ғылыми журналының Web of Science-тің жаңаланған нұсқасы Emerging Sources Citation Index-те индекстелуге қабылданғанын хабарлайды. Бұл индекстелу барысында Clarivate Analytics компаниясы журналды одан әрі the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index және the Arts & Humanities Citation Index-ке қабылдау мәселесін қарастыруда. Web of Science зерттеушілер, авторлар, баспашылар мен мекемелерге контент тереңдігі мен сапасын ұсынады. ҚР ҰҒА Хабаршысының Emerging Sources Citation Index-ке енуі біздің қоғамдастық үшін ең өзекті және беделді мультидисциплинарлы контентке адалдығымызды білдіреді.

НАН РК сообщает, что научный журнал «Вестник НАН РК» был принят для индексирования в Emerging Sources CitationIndex, обновленной версии Web of Science. Содержание в этом индексировании находится в стадии рассмотрения компанией Clarivate Analytics для дальнейшего принятия журнала в the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index и the Arts & Humanities Citation Index. Web of Science предлагает качество и глубину контента для исследователей, авторов, издателей и учреждений. Включение Вестника НАН РК в Emerging Sources Citation Index демонстрирует нашу приверженность к наиболее актуальному и влиятельному мультидисциплинарному контенту для нашего сообщества.

NAS RK is pleased to announce that Bulletin of NAS RK scientific journal has been accepted for indexing in the Emerging Sources Citation Index, a new edition of Web of Science. Content in this index is under consideration by Clarivate Analytics to be accepted in the Science Citation Index Expanded, the Social Sciences Citation Index, and the Arts & Humanities Citation Index. The quality and depth of content Web of Science offers to researchers, authors, publishers, and institutions sets it apart from other research databases. The inclusion of Bulletin of NAS RK in the Emerging Sources Citation Index demonstrates our dedication to providing the most relevant and influential multidiscipline content to our community.

Бас редактор:

ҚОЙГЕЛДИЕВ Мәмбет Құлжабайұлы (бас редактор), тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 3

Редакция алқасы:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы (бас редактордың орынбасары), филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н =1

САПАРБАЕВ Әбдіжапар Жұманұлы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, Халықаралық инновациялық технологиялар академиясының президенті (Алматы, Қазақстан) Н = 4

ЙОВИЦА Раду Патетре, Ph.D (археология), Нью-Йорк университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ) Н = 19

БАНАС Йозеф, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Жешув технологиялық университетінің профессоры (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Украинаның еңбек сіңірген ғылым және техника қайраткері, «Киев-Мохила академиясы» ұлттық университетінің кафедра меңгерушісі (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Төлегенқызы, экономика ғылымдарының докторы, профессор, Нархоз Университеті (Алматы, Қазақстан) Н = 3

ИСМАҒҰЛОВ Оразақ Исмағұлұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан) Н = 6

ӘБЖАНОВ Ханкелді Махмұтұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хұсайынұлы, саясаттану ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, Философия, саясаттану және дінтану институтының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ТАЙМАҒАМБЕТОВ Жакен Қожахметұлы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

СҮЛЕЙМЕНОВ Майдан Күнтуарұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нұрсарыұлы, заң ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

ҚОЖАМЖАРОВА Дариякул Пернешқызы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауыржан Әбішұлы, тарих ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, професор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

НУРҚАТОВА Ляззат Төлегенқызы, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ӘБІЛҚАСЫМОВА Алма Есімбекқызы, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ресей білім академиясының академигі (Мәскеу қ.), Педагогикалық білім беруді дамыту орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, педагогика кафедрасының меңгерушісі, К.Г. Разумовский атындағы Мәскеу мемлекеттік технологиялар және басқару университетінің Әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар және технологиялар факультетінің деканы (Мәскеу, Ресей) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, филология ғылымдарының докторы, РҒА корреспондент-мүшесі, РҒА Тіл білімі институтының Орал-алтай тілдері бөлімінің меңгерушісі (Мәскеу, Ресей) Н = 3

«Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының Хабаршысы».
ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print).
Меншіктенуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.).Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникациялар министрлігінің Ақпарат комитетінде 12.02.2018 ж. берілген **№ 16895-Ж** мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.
Тақырыптық бағыты: *әлеуметтік ғылымдар саласындағы зерттеулерге арналған.*
Мерзімділігі: жылына 6 рет.
Тиражы: 300 дана.
Редакцияның мекен-жайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28, 219 бөл., тел.: 272-13-19
http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2021

Типографияның мекен-жайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

Главный редактор:

КОЙГЕЛЬДИЕВ Мамбет Кулжабаевич (главный редактор), доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 3

Редакционная коллегия:

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханулы (заместитель главного редактора), доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 4

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САПАРБАЕВ Абдижапар Джуманович, доктор экономических наук, профессор, почетный член НАН РК, президент Международной академии инновационных технологий (Алматы, Казахстан) Н = 4

ЙОВИЦА Раду Пэтрэ, доктор философии (Ph.D, археология), профессор Нью-Йоркского университета (Нью-Йорк, США) Н = 19

БАНАС Йозеф, доктор социологических наук, профессор Жешувского технологического университета (Жешув, Польша) Н = 26

ЛУКЬЯНЕНКО Ирина Григорьевна, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, заведующая кафедрой Национального университета «Киево-Могилянская академия» (Киев, Украина) Н = 2

МАКУЛОВА Айымжан Тулегеновна, доктор экономических наук, профессор, Университет Нархоз (Алматы, Казахстан) Н = 3

ИСМАГУЛОВ Оразак Исмагулович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Нур-Султан, Казахстан) Н = 6

АБЖАНОВ Ханкелди Махмутович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

БИЖАНОВ Ахан Хусаинович, доктор политических наук, член-корреспондент НАН РК, директор Института философии, политологии и религии (Алматы, Казахстан) Н = 1

ТАЙМАГАМБЕТОВ Жакен Кожахметович, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

СУЛЕЙМЕНОВ Майдан Кунтуарович, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

САБИКЕНОВ Салахиден Нурсариевич, доктор юридических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

КОЖАМЖАРОВА Дариякуль Пернешевна, доктор исторических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

БАЙТАНАЕВ Бауржан Абишевич, доктор исторических наук, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШАУКЕНОВА Зарема Каукеновна, доктор социологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омирбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

НУРКАТОВА Ляззат Толегеновна, доктор социологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 1

АБЫЛКАСЫМОВА Алма Есимбековна, доктор педагогических наук, профессор, академик НАН РК, академик Российской академии образования (г. Москва), директор Центра развития педагогического образования (Алматы, Казахстан) Н = 1

ШИШОВ Сергей Евгеньевич, доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой педагогики, декан факультета Социально-гуманитарных наук и технологий Московского государственного университета технологий и управления имени К.Г. Разумовского (Москва, Россия) Н = 34

ДЫБО Анна Владимировна, доктор филологических наук, член-корреспондент РАН, заведующий отделом урало-алтайских языков Института языкознания РАН (Москва, Россия) Н = 3

«Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан».
ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print).
Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы). Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации Министерства информации и коммуникаций и Республики Казахстан **№ 16895-Ж,** выданное 12.02.2018 г.
Тематическая направленность: *посвящен исследованиям в области социальных наук.*
Периодичность: 6 раз в год.
Тираж: 300 экземпляров.
Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28, ком. 219, тел. 272-13-19
http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2022

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

Editor in chief:

KOIGELDIEV Mambet Kulzhabaevich (Editor-in-Chief), Doctor of History, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 3

Editorial board:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanuly (Deputy Editor-in-Chief), Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 4

MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SAPARBAYEV Abdizhapar Dzhumanovich, Doctor of Economics, Professor, Honorary Member of NAS RK, President of the International Academy of Innovative Technology, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

JOVICA Radu Petre, Ph.D, History, Archeology, Professor, New York University (New York, USA) H = 19

BANAS Joseph, Doctor of Social science, Professor, Rzeszow University of Technology (Rzeszow, Poland) H = 26

LUKYANENKO Irina, doctor of economics, professor, honored worker of Science and Technology of Ukraine, head of the department of the National University «Kyiv-Mohyla Academy» (Kiev, Ukraine) H = 2

MAKULOVA Ayymzhan Tulegenovna, doctor of economics, professor, Narkhoz University (Almaty, Kazakhstan) H = 3

ISSMAGULOV Orazak Issmagulovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 6

ABZHANOV Khankeldi Makhmutovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 4

BIZHANOV Akhan Khusainovich, Doctor of Political Sciences, Corresponding Member of NAS RK, Director of the Institute of Philosophy, Political Science and Religion (Almaty, Kazakhstan) H = 1

TAIMAGAMBETOV Zhaken Kozhakhmetovich, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, (Almaty, Kazakhstan) H = 4

SULEYMENOV Maidan Kuntuarovich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SABIKENOV Salakhiden Nursarievich, Doctor of Law, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

KOZHAMZHAROVA Dariyakul Perneshevna, Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

BAITANAEV Baurzhan Abishevich, Doctor of Historical Sciences, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

BAZARBAYEVA Zeinep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHAUKENOVA Zarema, Doctor of Sociology, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H =1

DZHOLDASBEKOVA Bayan Umirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of NAS RK H = 2

NURKATOVA Lyazzat Tolegenovna, Doctor of Social Sciences, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 1

ABYLKASYMOVA Alma Yessimbekovna, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of NAS RK, academician of the Russian Academy of Education (Moscow), Director of the Center for the Development of Pedagogical Education (Almaty, Kazakhstan) H = 1

SHISHOV Sergey, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Pedagogy, Dean of the Faculty of Social Sciences and Humanities and Technologies of the Razumovsky Moscow State University of Technologies and Management (Moscow, Russia) H = 34

DYBO Anna Vladimirovna, Doctor of Philology, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences, Head of the Department of Ural-Altaic Languages of the Institute of Linguistics of the Russian Academy of Sciences (Moscow, Russia) H = 3

Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.
ISSN 2518-1467 (Online),
ISSN 1991-3494 (Print).
Owner: RPA «National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan» (Almaty). The certificate of registration of a periodical printed publication in the Committee of information of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan **No. 16895-Ж,** issued on 12.02.2018.
Thematic focus: *it is dedicated to research in the field of social sciences.*
Periodicity: 6 times a year.
Circulation: 300 copies.
Editorial address: 28, Shevchenko str., of. 220, Almaty, 050010, tel. 272-13-19
http://www.bulletin-science.kz/index.php/en/

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2022

Address of printing house: ST «Aruna», 75, Muratbayev str, Almaty.

BULLETIN OF NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
ISSN 1991-3494
Volume 1, Number 395 (2022), 179-186 https://doi.org/10.32014/2022.2518-1467.256

Г.Н. Смағұлова, Б.Ү. Өтеген*

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы, Қазақстан.
E-mail: beket.otegen@mail.ru

ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА НЕГІЗДЕП ОҚЫТУ

Аннотация. Мақалада қазіргі білім беру жүйесінің ерекшеліктері, оқытудың құндылықтар мен дағдыларға негізделген парадигмасы талданады. Қазақ әдебиеті пәнін құндылықтарға негіздеп оқыту мәселесі қарастырылады. Жаңартылған білім беру бағдарламасындағы қазақ әдебиеті пәні бойынша берілген оқыту мақсаттары сараланып, оны жүзеге асырудың қадамдары ұсынылады. Көркем шығармадан үзінді ретінде берілген мәтіндерге, мәнмәтіндерге аксиологиялық талдау жасаудың үлгісі көрсетіледі.

Жалпы білім беретін мектептер жаңартылған білім беру мазмұнына көшкелі бері оқытудың мақсаты мен жүйесі де өзгерді. Бұл үдеріс қазақ әдебиеті пәні бағдарламасының да өзгеруіне негіз болды. Нәтижесінде қазақ әдебиеті пәні бойынша оқыту мақсаттарының жүйесі білім алушы бойында құндылықтарды қалыптастырып, дамытуға бағытталып отыр. Сондықтан қазақ әдебиеті пәнін оқыту мәселесін біз аксиологиялық ұстаныммен өзара тығыз байланыста қарастырамыз.

Қазіргі таңда құндылықтар мәселесі полипарадигмалық зерттеулердің нысанына айналды. Соның жарқын үлгісі ретінде мақалада келтірілген аксиологиялық талдауларды атауға болады. Аксиологиялық талдау нысаны ретінде жалпы білім беретін мектептердегі қазақ әдебиеті пәні бағдарламасы бойынша оқытылатын көркем шығармалар алынды.

Көркем шығармадағы жалпыадамзаттық немесе ұлттық құндылықтарды анықтау мәтіндегі детальдармен мұқият жұмыс жасауды талап етеді. Яғни, көркем шығармадағы құндылықтарды анықтау белгілі бір деңгейде мәтін динамикасымен әрі ондағы астарлы оймен тығыз байланысты. Сондықтан қазіргі таңда әрбір білім алушы көркем шығармамен таныса отырып тек құрылымдық тұрғыдағы талдаулармен шектелмейді, керісінше, шығарманың негізгі идеясын анықтауға, ондағы кейіпкерлердің психологиялық портретін жасауға, автордың сөз қолданыстарын тереңінен түсінуге, құндылықтарды айқындай отырып өз тарапынан баға беруге талпынады. Мақалада қазақ әдебиеті пәні бойынша осындай дағдыларды дамыту мәселесіне ерекше басымдық берілген.

Түйінді сөздер: білім беру жүйесі, құндылықтар, дағдылар, қазақ әдебиеті, аксиология, аксиологиялық талдау, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтар.

Мақала «Қазіргі білім беру жүйесі: қазақ тілі мен әдебиеті пәнін оқытудың жаңа әдістемелік үлгілері» атты диссертация аясында жазылды.

Г. Смагулова, Б.У. Отеген*

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.
E-mail: beket.otegen@mail.ru

ОБУЧЕНИЕ КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ НА ОСНОВЕ ЦЕННОСТЕЙ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Аннотация. В статье анализируются особенности современной системы образования, парадигма обучения, основанная на ценностях и навыках. Рассматривается вопрос изучения предмета казахской литературы на основе ценностей. В обновленной образовательной программе будут проанализированы цели обучения по предмету казахская литература и предложены шаги по его реализации. Показана модель аксиологического анализа текстов, контекстов, представленная в виде отрывка из художественного произведения.

С переходом общеобразовательных школ на обновленное содержание образования изменились и цели, и система обучения. Этот процесс стал основой для изменения и программы дисциплины «казахская литература». В результате система целей обучения по предмету казахская литература направлена на формирование и развитие у обучающегося ценностей. Поэтому вопрос преподавания казахской литературы рассматривается нами в тесной взаимосвязи с аксиологическим подходом.

В настоящее время проблема ценностей стала объектом полипарадигмических исследований. Ярким примером этого можно назвать аксиологический анализ, приведенный в статье. В качестве объекта аксиологического анализа были взяты художественные произведения, изучаемые по программе казахской литературы в общеобразовательных школах.

Определение общечеловеческих или национальных ценностей в художественном произведении требует тщательной работы с деталями в тексте. То есть определение ценностей в художественном произведении на определенном уровне тесно связано с динамикой текста и содержательной мыслью в нем. Поэтому в настоящее время каждый обучающийся, знакомясь с художественным произведением, не ограничивается только структурным анализом, а стремится выявить основную идею произведения, составить психологический портрет его героев, глубже понять авторское словоупотребление, определить ценности и дать оценку со своей стороны. В статье особое внимание уделено вопросам развития таких навыков по предмету казахская литература.

Ключевые слова: система образования, ценности, навыки, казахская литература, аксиология, аксиологический анализ, общечеловеческие и национальные ценности.

Статья написана в рамках диссертации «Современная система образования: новые методические модели обучения казахскому языку и литературе».

G. Smagulova, B.U. Otegen*

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.
E-mail: beket.otegen@mail.ru

TEACHING KAZAKH LITERATURE BASED ON VALUES IN SECONDARY SCHOOLS

Abstract. The article analyzes the features of the modern education system, the learning paradigm based on values and skills. The issue of studying the subject of Kazakh literature on the basis of values is considered. The updated educational program will analyze the objectives of teaching on the subject of Kazakh literature and propose steps for its implementation. The model of axiological analysis of texts and contexts, presented in the form of an excerpt from a work of fiction, is shown.

With the transition of secondary schools to the updated content of education, both the goals and the system of education have changed. This process became the basis for changing the program of the discipline «Kazakh literature». As a result, the system of learning objectives on the subject of Kazakh literature is aimed at the formation and development of values in the student. Therefore, the issue of teaching Kazakh literature is considered by us in close relationship with the axiological approach.

Currently, the problem of values has become the object of polyparadigmatic research. A striking example of this is the axiological analysis given in the article. As an object of axiological analysis, artistic works studied under the program of Kazakh literature in secondary schools were taken.

The definition of universal or national values in a work of art requires careful work with the details in the text. That is, the definition of values in a work of art at a certain level is closely related to the dynamics of the text and the meaningful thought in it. Therefore, at present, every student, getting acquainted with a work of art, is not limited only to structural analysis, but seeks to identify the main idea of the work, to make a psychological portrait of its characters, to better understand the author's use of words, to determine values and give an assessment from his side. The article pays special attention to the development of such skills on the subject of Kazakh literature.

Key words: education system, values, skills, Kazakh literature, axiology, axiological analysis, universal and national values.

The article was written as part of the dissertation «Modern education system: new methodological models of teaching the Kazakh language and literature».

Кіріспе. Қазіргі білім беру жүйесінде білім алушылардың бойындағы құндылықтар мен дағдылардың қалыптасуына ерекше мән беріледі. Олай болатын себебі: құндылықтар адам мен адамның, адам

мен қоғамның, қоғам мен қоғамның үйлесімі пен интеграциялануына тікелей әсер етеді, ал, дағдылар әрбір адамның өмірден өз жолын табуына, кәсіби дамуына негіз болады. Әрбір адам, әрбір ұлт, әрбір мемлекет үшін мәдени әлемінің мазмұнын құраушы құндылықтар болмаса, біз хаоста тіршілік етер едік. Ал, дағдылар бізді өз ісіміздің майталман маманы болуға жетелейді. Шәкәрім Құдайбердіұлы: «Сөзіңді түзе – әдетіңе айналады, әдетің – мінезіңе айналады, мінезің – сенің тағдырың» - деп жазады. Терең ой, тағылымды пікір! Бұл мысалды неге келтіріп отырмыз? Біріншіден, ойшыл айтып отырған «әдет» ұғымы өзінің мазмұндық, мағыналық ауқымы жағынан белгілі бір деңгейде «дағды» ұғымымен байланысады. Себебі, дағды да, әдет те үнемі қайталанып отыру сипатына ие. Екіншіден, өмірлік және кәсіби дағдылар адам туралы түсінік, пайым қалыптастырады. Соған қарап, сіздің кім екеніңізді байыптайды. Яғни, біздің құндылықтарымыз бен дағдыларымыз – қоғамдағы орнымыз бен мән-маңызымызды айқындайтын негізгі мәдени өлшемдер.

Зерттеу материалы мен әдістері. Зерттеу материалы – қазақ әдебиетіндегі құндылықтар. Жалпы білім беретін мектептер жаңартылған білім беру мазмұнына көшкелі бері оқытудың мақсаты мен жүйесі де өзгерді. Бұл үдеріс қазақ әдебиеті пәні бағдарламасының да өзгеруіне негіз болды. Нәтижесінде қазақ әдебиеті пәні бойынша оқыту мақсаттарының жүйесі білім алушы бойында құндылықтарды қалыптастырып, дамытуға бағытталып отыр. Сондықтан қазақ әдебиеті пәнін оқыту мәселесін біз аксиологиялық ұстаныммен өзара тығыз байланыста қарастырамыз.

Зерттеу жұмысында когнитивті-репрезентативті әдіс, салыстыру, талдау, саралау және жалпылау әдістері, коммуникативті әдіс, когнитивті талдау, сипаттама, құрылымдық-семантикалық талдаумен қатар когнитивті-прагматикалық интерпретация, эксперимент, жүйелеу әдістері қолданылды.

Талқылау. Қазақ тілінің сөздігінде «құндылық» ұғымына мынадай түсініктеме берілген: 1. қымбаттылық, бағалылық; 2. маңыздылық, мәнділік [1,423]. Демек, біз объективті шындықтағы ең мәнді игіліктерді құндылық деп танимыз. Ал, олар, сөзсіз, біздің өмірлік мақсат-міндеттеріміз бен мұраттарымыздан, этникалық ерекшеліктерімізден және өзге де факторлардан келіп туындайды.

Аталған пікірімізді профессор К.А. Абишевтің құндылықтар туралы ойы нақтылай түседі. Ғалым: «Құндылықтар дегеніміз адам немесе адами қауымдастық не үшін жер бетінде жүр, не үшін тіршілік етеді, өзінің өмірін неге арнайды, не арқылы өзін адам деп сезінеді, не оның өміріне мағына береді» - деп жазады [2, 11-12].

Ғылымда құндылықтар әлемін зерттеп, зерделейтін аксиология деген сала бар. Аксиология (гр. *axios* – құнды, *logos* – ілім) – құндылықтардың табиғаты, олардың әлеуметтік шындықта аталған орны және құндылық әлемінің құрылымы туралы философиялық ілім. Бүгінде аксиологиялық ізденістер мен зерттеулер саны көбеюде. Оның себебін профессор З.Н. Сарсенбаева былайша анықтап көрсетеді: «Аксиологиялық білім – субъект-объектілік және субъект-субъектілік қатынастардың өнімі: субъект объектіге және басқа субъектілерге құндылық ретінде қарайды» [3, 14].

Философия ғылымында «құндылық» ұғымына қатысты көптеген анықтамалар бар. Солардың бірқатарына тоқталсақ:

А. Капышев: «Құндылықтар адамның әлемге деген қатынасын айқындайды» [4, 79].

Г. Риккерт: «Құндылық – нақты дүние емес, ол «жалпыланған сана», яғни трансценденталды субъект тасымалдаушысы болатын идеал» [5, 23].

М. Шелер: «Құндылықтар өзінің негізі етіп қасиетті тұлғаның құндылығын, яғни махаббат деп аталатын шексіз рухты алады» [6, 341].

Ғалым Ю.Г. Вешнинский құндылықтарды бір жүйеге келтіре отырып, 13 типке бөледі:

Мемлекеттік-саяси, әскери, азаматтық, құқықтық құндылықтар (күш, қауіпсіздік, заңдылық, әділеттілік, т.б.);

Тарихи-мәдени құндылықтар (уақыт байланысын беретін барлық құндылықтар, мәденитарихи естеліктер, салт-дәстүрлер, т.б.);

Қарым-қатынас құндылықтары (қоғам мен ұжымда құндылықтардың таралуы);

Экологиямен байланыстырылатын табиғи құндылықтар (таза ау, таза су, денсаулық, халықтың өмір сүру ұзақтығы, т.б.);

Ғылыми-танымдық құндылықтар (білім, ғылым, біліктілік, білім беру жүйесі, т.б.);

Жеке адам құндылықтары (адамның өзін қалыптастырудағы жеке құндылықтары);

Діни құндылықтар (Құран, мешіт, иман, шіркеу, символ, т.б.);

Әлеуметтік құндылықтар (халықтық, буржуаздық, интеллигенттік, париялық, т.б.);

Эстетикалық-көркем құндылықтар;

Аумақтық, жергілікті құндылықтар;

Экономикалық құндылықтар (шаруашылық білімдер, заттық орта, байлық т.б.);

Этикалық құндылықтар;

Ұлттық құндылықтар (тіл, фольклор, салт-дәстүр, т.б.) [7, 26].

Біз негізгі зерттеу нысанымызға сәйкес, осы аталған құндылықтардың қазақ әдебиетіндегі берілу сипатын, көріністерін талдаймыз. Бұл білім алушылардың қоғамның әлеуметтік-мәдени жүйесінде, кәсіби қауымдастықта өзіндік ұстанымдары мен қағидалары айқын, жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген бәсекеге қабілетті тұлға болып қалыптасуына тікелей әсер етеді. Қазақ әдебиетін құндылықтарға негіздеп оқыту – білім алушыларды тек фактологиялық ақпараттар негізінде емес, шын мәнінде, аксиологиялық, эстетикалық, гуманистік қағидаларды басшылыққа ала отырып оқыту. Осы тұста айта кететін бір жайт: пәннің атауының өзі «қазақ әдебиеті» деп аталып тұрғандықтан, сөзсіз, пәндік білім мазмұнын құраушы материалдарда халқымыздың ұлттық құндылықтары ерекше мол көрініс тапқан. Олай болуы заңды да. Себебі, ұлттық құндылықтар – біздің елдігімізді айқындап, әлемдік өркениеттегі орнымызды анықтайтын негізгі ерекшеліктер. Бұл ойымызды тарихшы маман Қ. Әдиеттің мына сөзі дәлелдей түседі: «Әрбір халықтың тарихи өмірінде қол жеткізген ең құнды дүниелері – рухани және адами қасиеттері, моральдық нормалары, ұлттық құндылықтары бар. Ұлттық құндылықтар – қандай да бір этникалық қауым өкілдерінің өзіндік тарихи көрінісі бар рухани мұраттарының жиынтығы» [8].

Қазақ әдебиеті пәнінің үлгілік оқу бағдарламасында [9], [10], [11] құндылықтарға қатысты көптеген оқыту мақсаттары берілген. Бұл оқыту мақсаттары аксиологиялық білім беруге және сол арқылы білім алушы бойында өзіндік ұстанымдар мен қағидаларды қалыптастыруға бағытталады. Сөзіміз дәйекті болуы үшін төмендегі кестені ұсынамыз:

5-сынып	**Оқыту мақсаттары:** шығармадағы эпизодтар арқылы тарихи құндылығын бағалау; шығармадағы кейіпкерді өзіндік құндылығы тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу.
6-сынып	**Оқыту мақсаттары:** шығармадағы кейіпкерлерді өзара салыстыра отырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру; шығармадағы кейіпкерлер қарым-қатынасын отбасылық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу.
7-сынып	**Оқыту мақсаттары:** кейіпкерлердің іс-әрекеті мен автор берген портреттік мінездемені салыстырып, тарихи және көркемдік құндылығына баға беру; шығарманы ұлттық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу.
8-сынып	**Оқыту мақсаттары:** шығармадағы материалдық және рухани құндылықтарды заманауи тұрғыда салыстырып, жаңашылдығына баға беру; шығарманың көркемдік-идеялық құндылығын гуманистік тұрғыдан талдап, әдеби эссе жазу.
10-сынып	**Оқыту мақсаттары:** шығармадағы ұлттық құндылықтардың әлемдік тақырыптармен үндестігін ашу; әлем және қазақ әдебиетіндегі құндылықтардың үндесуін талдап, өзіндік ой қорыту шығарманың идеясын жалпыадамзаттық құндылық тұрғысынан талдап, әдеби эссе жазу.
11-сынып	**Оқыту мақсаты:** шығармадағы ұлттық және жалпыадамзаттық құндылықтардың әлемдік тақырыптармен үндестігін ашу.

Аталған оқыту мақсаттарына жету үшін төменде біз келтіретін мысалдарды пайдаланудың маңызы зор.

Қазақ әдебиетін оқыту үдерісі көркем шығармаларды талдаумен тікелей байланысты. Біз сөз етіп отырған құндылықтар да бағдарлама бойынша берілген көркем шығармалар негізінде қарастырылады. Мұнда біздің басшылыққа алатынымыз – мәтінмен және мәнмәтінмен жұмыс. Себебі, құндылықтарды анықтау, айқындау мәтін динамикасын терең түсіну мен мәнмәтінде берілген көркемдік детальдарға ой көзімен қарап, айрықша назар аударуды талап етеді.

Төменде қазақ әдебиетін құндылықтарға негіздеп оқытудың жүйесі берілген. Бірақ, бұл «аксиологиялық талдаудың толық үлгісі осы» деген сөз емес. Мұны біз бағыт-бағдар, жүйе ретінде ұсынып отырмыз. Мәтінмен, мәнмәтінмен жұмыс барысында білім алушылар көркем шығармадағы жағдаяттарды өзіндік «призмасымен» танып, бағалайды. Сондықтан, аксиологиялық талдау осындай факторлар негізінде өзгеріп, дамып, жетіліп отырады.

Қазақ әдебиетін құндылықтарға негіздеп оқытудың жүйесіне қатысты мысалдар (мысалдар 11-сыныптың оқулығы [12] негізінде беріліп отыр):

1-мысал: Осы жиынға қараған бетімен, екі жолдасынан озып кеп бұрын түскен Абайдың атын

біреу алып кете берді. Бала көп ішінен, ең алдымен өзінің шешесін көріп, соған қарай жүре беріп еді, шешесі анадай жерде тұрып:

– Әй, шырағым, балам, әуелі ар жағында әкең тұр… Сәлем бер! – деді. Абай жалт қарап барып, жаңа көрді. Анадай жерде, қонақ үйдің сыртында, қасында екі-үш үлкен кісі бар – әкесі Құнанбай тұр екен. Ыңғайсыздықпен қысылып қалған бала шешесінің сондайлық салқын сабырының мәнін ұқты да, әкесіне қарай тез бұрылды (М.О. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы, «Қайтқанда» тарауы).

2-мысал: Баласы атқа қонып, жүруге ыңғайланып, тізесін қымтай бергенде Ұлжан өзінің үлкен ақ саусақтарын жирен аттың жалына салды. Бір нәрсе айтатын сияқты. Абай осыны аңғарып, анасының жүзіне қарағанда, Ұлжан бұған біраз көз салып тұрып:

– Балам, үлкендер бірде тату, бірде араз бола беретін. Бөжекенді көрген жерде сәлеміңді түзу бер. Бір кезде жақсы жақының еді. Кім тентек, кім мақұл? Қайдан білдің? Әкең дұшпан десе, сен әділ бол! Жамандыққа кім табылмайды дейсің, жанашырдан айрылма! – деді. Абай жүріп кетті. Артына бірнеше бұрылып қарағанда, аналары үйге кірмей, ұзақ қарап тұр екен. Шешесінің соңғы сөзі Абайдың құлағына әлі естіліп тұрған секілді (М.О. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы, «Жолда» тарауы).

3-мысал: Ұлжан әл үстінде жатқанда, Майбасар көңілін сұрап отырып, өрескел сөйлепті:

- Қалайсың, бізді тастап еріңнің артынан сапар шеккелі жатырсың-ау! Көпті көрдің ғой, айта кетсеңші, өлген деген қандай болады екен? – депті. сонда Ұлжан сәл езу тартып, ақырын ғана әзіл айтыпты:

- Пәруәйсіз қайным-ау! Көрсем – қартайғанша ой түспеген сені көрдім. Бұрын мен өліп көріппін бе? Өзің өлгенде көресің, несіне ынтықтың! – депті де, тіл-аузын қойыпты.

Өмір бойы ашық ойлы, білгір саналы болған асыл жан өлім сағатында да даналық қайратынан айырылмаған. Барлық ықтиярсыз, теңсіз тірлігіне өзінің адамгершілік таза биігінен қарап өте білген. Өлімнен де жасқанбай, бұқпай кеткен тәрізді. Кең сабырға толы момын жан өмір есігін ақырын ғана жауып жол кешкендей (М.О. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы, «Қарашығын» тарауы).

Аксиологиялық талдау: Қазақ әдебиетін оқыту үдерісінде, көркем шығарманы талдау барысында осындай фрагменттерге айрықша көңіл бөлу қажет. Бұл, біріншіден, текті ананың ұғымтал ұлына берген тәлімі мен тәрбиесінің тұнығы. Екіншіден, біз қадір тұтатын, қазақ әлемін танытатын құндылықтардың жарқын көрінісі (ата-ананы, үлкенді сыйлау; кекшіл болмай, көпшіл болу; ынтымақ, бірлік т.б.). Үшіншіден, қазақ әйелінің кісілік келбеті. Мәселен, үшінші мысал – қазақ әйелінің ұлттық мінезін, психологиялық портретін танытатын көркемдік деталь. Осы көркемдік деталь арқылы даналық пен ділмарлық, кісілік пен кемелдік, байсалдылық пен байыптылық, сабырлылық пен салмақтылық сынды ұлттық мінезді қалыптастырушы қасиеттер жүйесі қазақ халқының аксиосферасының компоненттері ретінде көрініс тапқан. Әрі атаның ғана баласы болмай, адамның баласы болуға шақырған Абайға: «Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп, Және сүй хақ жолы деп әділетті» - дегізген кемел ойдың кені, бастау бұлағы ана сөзінде, ана тәрбиесінің тереңдігінде жатқанын байқау қиын емес. Жалпы, классик жазушы М. Әуезовтің «Адамшылық негізі – әйел» деп түйін жасауының өзінде де терең мән бар.

4-мысал: Ел ішінде Алшынбайды «Алшеке» деп атайды екен. Өзі Қазыбек бидің ұрпағы. Атасы Тіленші де би болған. Осыдан екі жыл бұрын Алшынбайдың Ділдә деген немере қызын Абайға айттырысқаннан кейін Құнанбай екеуінің достығы құдалыққа ұласқан (М.О. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы, «Жолда» тарауы).

5-мысал: Қарқаралыға келгелі Алшынбай Құнанбайға бірнеше рет келіп, қонақ боп кеткен. Бүкіл бұл атыраптағы атқамінердің Алшынбай атын атауы басқаша көрінген. Оны Алшынбай деуші кісіні Абай әлі есіткен жоқ. Ылғи «Алшекең», осы өңірде аға сұлтан Құнанбай атымен тең аталатын, кейде тіпті жапа-жалғыз аталатын ат – соның аты (М.О. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы, «Жолда» тарауы).

Аксиологиялық талдау: Сыйластық – адами қарым-қатынастардың басты өлшемі, қазақ әдебиндегі ерекше рухани құндылық. Қазақы болмыс сыйластықты биік қойғандықтан «алдыңа келсе, атаңның құнын кеш», «сыйға – сый, сыраға – бал», «әркім – сыйлағанның құлы» сынды салмақты сөздерді ұрпақтан ұрпаққа өсиет еткен.

Сыйластықтың құндылығын саралай білген сезімтал ұлтымыз үшін ол екі шарттан құралды: бірі – сыйлай білу; екіншісі – сыйлы бола білу. Осы екі шарт негізінде қазақ қоғамындағы түрлі қарым-қатынастарды реттеудің ұлттық механизмі қалыптасты.

Қазақ халқының өміріндегі, тұрмыс-салтындағы сыйластықтың спектрі ауқымды. Ол қарапайым туысқандық қарым-қатынастардан бастап мемлекеттік маңызы бар ресми қарым-қатынастарға дейінгі деңгейлердің бәрін қамтиды.

Сыйластықтың құндылық ретіндегі мәні – әлеуметтік-қоғамдық қатынастарды мәмілегерлік қағидалармен реттеуі. Яғни, халықтың, ұлттың, әрбір адамның ырысты тірлігі үшін ынтымақты сақтау; өзара ниеттестік пен мүдделестік гармониясына әсер ету. Бұл отбасылық, қоғамдық, жалпы кез келген қарым-қатынас жүйесінде әрбір адамға өз шегарасын білуді міндеттеді. Сондықтан, қазақ қоғамында әрбір адам өз сыйын жоғалтпау үшін өзінің орнын, жөнін білді. «Ата тұрып, ұл сөйлегеннен без, ана тұрып, қыз сөйлегеннен без» - соның ең қарапайым да жарқын дәлелі.

Жоғарыда келтірілген мысал қазақы сыйластықтың өзіне тән бояу-бедерін айғақтайды. «Нұреке, Асеке, Құнеке, Алшеке» т.б. атаулар — ұлттық ұғымдағы сыйластықтың интерпретациясы. Лингвистикалық тұрғыдан қарастырар болсақ, зат есімнің реңк мәнін тудырушы - *ЕКЕ қосымшасының* функционалды-семантикалық өрісінде *«құрметтеу», «қадірлеу», «сыйлау», «өзімсіну», «еркелету»* мағыналары бар. Бұл – сыйластықтың ұлттық үлгі-формасы, қазақ менталитетінің өзіндік ерекшелігі.

Ақпараттық дәуір адамдар арасындағы емен-жарқын, сырлы да сұлу сұхбаттастықты шектеп, коммуникацияның технологиялық түріне көшті. Бұл, біріншіден, сыйластықтың құндылық ретіндегі мәнін әлсіретсе, екіншіден, ұлттық коммуникацияның өзіне тән белгілерін өшіруде. Сондықтан, біздің мақсат – қазақ әдебиетін оқыту барысында құндылықтарға негізделген жүйені тұғыр ете отырып, осындай детальдарға тереңірек талдау жүргізу.

6-мысал: – Ей, сол антұрғанның баласының сәлемін алушы ма ем?.. – деп Байсал Абайға қабағын түйе қарады. Абайдың екі беті ду етті. Оқыс жалын беті емес, ішін де шарпып өткендей. Кінәлап, ренжіген жазықсыз баланың отты көздері жарқ етіп, Байсалға қадала қарады. Бөжей Абай күйін жақсы таныған сияқты еді. Байыптап қарап алып:

- Балам, жөніңді айтшы, бізді көрсең, сәлем бер деп әкең айтып па еді, жоқ өздігіңмен істедің бе? – деді.

- Бөжіке, әкем емес, өзім беріп тұрған сәлемім сізге!.. Абай жауабын естіген соң, Бөжей ықыласпен қарай түсіп, жақындады да:

- Әкең айтпай, өзің білген болсаң, батамды берейін. Көзіңнен жақсы жанар көрдім ғой, шырағым!.. – деді (М.О. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы, «Жолда» тарауы).

7-мысал: Әбіштің өзі де Мағрипаға қарай түскен шақтарында бір қызарып, бір ағарады. Мағрипаның қасында отырған Дәрмен бір ауық:

- Күй жақсы ма? – деп сұраған еді. Мағрипа сыпайы бұрылып, қызара күлді де, нұрлы сұрғылт көздерін Дәрменге аударды. Жігіт ішінен: «Не деген ғажайып, сәулелі көздер!», - деп қалды. Тағы бір күйдің тұсында Әбіштен көзін алмай, ұзақ қарап қалған Мағрипаға Дәрмен дәл соның ойының үстінен түскендей болып: - Жігіт жақсы емес пе? – деп еді. Мағрипа үлкен ақ жүзін Дәрменге шұғыл бұрғанда, екі беті қатты ду етті. Қастары да сәл-сәл шығынып қалды. Ұялатын сөз тастағанын және бұл сөзіне ешуақытта жауап ала алмайтынын енді аңғарған Дәрмен кеудесіне қолын қойып, басын қайта-қайта иіп, кешірім сұрағандай белгі жасады (М.О. Әуезов «Абай жолы» роман-эпопеясы, «Өкініште» тарауы).

Аксиологиялық талдау: Ұлттық ұғымдағы сыпайылық, ең алдымен, ұяңдықтан көрінеді. Бірақ, ескере кететін бір жайт: қазақ тәрбиесіндегі ұяңдықтың түпнегізінде тұйықталу немесе ынжықтық емес, керісінше, ұят деген ұғымды сезіну мен ұғыну жатыр. Егер тәрбиені алдыңғы буынның кейінгі буынға табыстайтын тәжірибесі деп қарасақ, олай болуының белгілі бір заңдылықтары бар.

Құндылықтар туралы ғылымда (аксиологияда) «бағалау» деген категория бар. Бағалау – адамның, ұлттың, халықтың материалдық және рухани дүние болмысын танып, қабылдауы мен қорытуын білдіретін философиялық категория. Бір жағынан, өмір құбылыстарына баға беру әдебиеттің де негізгі мақсаттарының құрамына кіреді (қараңыз: Рымғали Нұрғалидің «Сөз өнерінің эстетикасы» монографиясы, 2003 ж. [13]). Дәл осы бағалау барысында қазақ халқы сыпайылықты құндылық ретінде қабылдап, оны адам тәрбиесінде пайдаланған.

Адам баласының қадірін арттыратын – қасиеттері. Ал, сыпайылық адам баласының қадірін арттырар қасиеттердің санатында. Қазақ тәрбие жүйесіндегі сыпайылық, біріншіден, көргенділік белгісі; екіншіден, адамның өзін және өзгені сыйлауының көрінісі. Кеңінен талдағанда, сыпайылық – адам баласының мінез сүйкімі ғана емес, ол – интеллект пен мәдениет деңгейін танытатын рухани өлшем. Сондықтан, қазақ арасында «сүйкімсіз», «қасиетсіз», «қадірсіз», «көргенсіз», «тексіз» атану адам болмысының құнсыздануын білдіреді. Аталған сөздер ұлттық тәрбие жүйесінде сыпайылыққа қарама-қарсы түрде қарастырылатын антипод ұғымдар. «Жаным – арымның садағасы» дейтін қазақ үшін бұдан артық ауыр сөздер жоқ.

Жаһандану дәуірінде субмәдениеттер көбейді. Әуелде игілікті мақсат көздеген «адамның тұлғалық

дамуын шектемеу керек» деген педагогикалық позицияның өңі теріс айналып, мінез этикасы екінші орынға түсіп қалды. Популистік көзқарастар дарақылық пен көргенсіздіктің көбеюіне алып келді. Адами қарым-қатынастарда сыпайылық пен сыйластық сынды құндылықтар болмай, қоғамда қандай даму болуы мүмкін?! Міне, осындай күрделі кезеңде пән бойынша берілетін білімді ұлттық құндылықтарға негіздеу, білім алушыларды жоғарыда біз айтып өткен құндылықтармен тәрбиелеу — өте өзекті мәселе.

8-мысал (аксиологиялық талдаумен бірге): Кейде көркем шығармада кейіпкердің сөз саптауы мен іс-әрекеті арқылы бүтін бір ұлттың өзіндік мінезі танылады. Сол ұлттық мінезді тану арқылы оқырман кейіпкердің сөзі мен іс-әрекеттерінің негізгі қозғаушы күші саналатын құндылықтарды да анықтайды. Көлемді, эпикалық шығармаларда әдеби туынды авторы мұны жинақтау (типтендіру) үшін де пайдаланады.

Ұлттық мінез – әдеби шығармадағы кейіпкердің ұлттық сипатымен ерекшеленген мінез-бітімі, оның белгілі бір халықтың өкілі екендігін танытатын психологиялық және ойлау, сөйлеу өзгешелігі. Ұлттық мінез – тарихи категория. Ол қоғамдық, рухани, экономикалық және саяси жағдайларға сәйкес қалыптасады. Дүниені ұлттық түсінікпен қабылдау жолы – қай адамға болсын тән қасиет. Өнерде, әдебиетте адам бейнесінен бұл қасиет толық көрініп отырады. Әр халықтың өз эпикалық туындыларын олардың талай замандар ұлт болып қалыптасуынан бөліп қарауға болмайды (Т. Бекниязов).

Кейіпкердің ұлттық келбетін сәтті ашу – жазушының суреткерлік шеберлігін танытатын маңызды атрибут. Ол үшін, Ғабит Мүсірепов сөзімен айтқанда, «ойға мырза, образға бай» болу қажет екені сөзсіз. Бұл тұрғыда белгілі жазушы Асқар Сүлейменовтің 1916 жылғы ұлт-азаттық көтерілісті суреттеген шоқтығы биік шығармасы «Бесатар» повесінен үзінді келтірмекпіз.

Шығармадағы Төреханның сөзіне назар аударайық:

- Жұқа шапқа бөгелек төнгенде құлын екеш құлын да қайрат қылмақ. Қыңқыл мен қыңсыл үшін оқып жүрсең өзің біл, менің, бірақ, басымды қатырма, айналайын. Алла жазған ырысым бар шығар. Біреуде артық, біреуде кем – ырзықсыз жан жоқ. Азды-көпті өмір кештік, татып, талмап келе жатқаным сол ырзық, ешкімнің садағасы емес, сенің ақылың емес, жүдә. Енді бүгін кеп саба түбі сарқынды жасым қалғанда, ақ патшаның ауыздығын қарш-қарш шайнаған күдері желке төресі дікектер екен деп құрақ ұшар жайым жоқ. Ұшпадым, ұша алмадым, уа сақалымды секеңдетіп ұша алмаймын, жүдә. Енді менің ауызымды қыздырма.

Үзіндідегі Төреханның көркем бейнесі, мінезі арқылы оқырман қауым НАМЫС ұғымының аксиологиялық сипатын бірінші аңғарады. «Қоянды қамыс, ерді намыс өлтіреді», «Намысты нанға сатпа» дейтін қазақы қағидалардың құндылық ретінде көрінуі кейіпкер бейнесін қаһармандық деңгейге көтеріп тұр. Бұл, бір жағынан, «асқақтық» деген эстетикалық категориямен де тығыз байланысты. Екіншіден, бұл – ұлттық танымдағы тектіліктің жарқын көрінісі. Мұны осы мәселеге арналған еңбегімізде [14] кеңінен тарқатып жаздық.

Әдеби туындыдағы ұлттық мінез көрінісі – ғасырлық тәжірибе негізінде қалыптасқан мәдени кодтардың кейіпкер тұлғасы арқылы толық ашылуы. Мұндай мысалдарды талдау нысаны ретінде алу ұлттық мінезді құраушы құндылықтарды (аксиологиялық бірліктерді) тануға мүмкіндік береді.

Нәтижелер. 1. Қазіргі кезде әдебиетті оқыту білім алушының бойына жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды сіңіруді басшылыққа алады [15].

Аксиологиялық білім беру – көркем шығарманың негізгі идеясын, оның мән-маңызын түсіндіру мен айқындаудағы жетекші ұстаным.

Көркем шығарманың өн бойында өріліп жататын құндылықтарды оқырман, білім алушы мәтін динамикасын терең сезініп, ой көзімен оқығанда аңғарып, таба алады.

Қорытынды. Бүгінде Қазақстандық білім беру моделінің мақсат-міндеті – бәсекеге қабілетті тұлға даярлау. Ал, тұлға болмысын қалыптастыратын – құндылықтар. Сондықтан, мұндай көркемдік детальдарға назар аударып, аксиологиялық талдау жүргізу, біріншіден, ұлттық құндылықтарды тереңірек тануға жол ашып, білім алушы бойындағы тұлғалық қасиеттердің қалыптасуына әсер етеді. Екіншіден, құндылықтарға негізделген білім беру – эстетикалық тәрбие берудің нәр алар негізі, қайнар көзі.

Information about the autors:

Smagulova G. – Professor of Al-Farabi Kazakh National University, doctor of philology;

Utegen Beket Usenbekuly – is a 2nd-year master's student of the Al-Farabi Kazakh National University. E-mail address: beket.otegen@mail.ru, mobile phone: 87479224553, https://orcid.org/0000-0003-1260-8606.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Қазақ тілінің сөздігі / Жалпы ред. басқарған Т.Жанұзақов. – Алматы: Дайк-Пресс, 1999. – 776 б.

[2] Абишев К.А. Проблема ценностей в современном мире//Власть как ценность и власть ценностей: метаморфозы свободы. – Алматы: ИФиП МОНРК, 2007. – 470 с.

[3] Сарсенбаева З.Н. Этнос және құндылықтар. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2018. – 312 б.

[4] Капышев А.Б. Свобода и рефлексия//Диалектика свободы как творчества. – Алматы: Наука, 1989. – 229 с.

[5] Риккерт Г. О понятии философии. – М.: Республика, 1998. – 505 с.

[6] Шелер М. Избранные произведения. – М.: Гнозис, 1194. – 305 с.

[7] Вешнинский Ю.Г. Аксиология культурного пространства-времени (в границах постсоветского культурного пространства) // Мир психологии. – 2005. – № 4. – С. 226.

[8] Әдиет Қ. Ұлттық құндылықтар негізінде отаншылдыққа тәрбиелеу (09.06.2017 ж.). https://e-history.kz/kz/news/show/456/.

[9] Негізгі білім беру деңгейінің 5-9-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (оқыту қазақ тілінде).

[10] Жалпы орта білім беру деңгейінің қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы.

[11] Жалпы орта білім беру деңгейінің жаратылыстану-математикалық бағыттағы 10-11-сыныптарына арналған «Қазақ әдебиеті» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы.

[12] Ақтанова А.С., Нұрлыбаева Ж.Н. Қазақ әдебиеті: 2-бөлім. Жалпы білім беретін мектептің қоғамдық-гуманитарлық бағыттағы 11-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Атамұра, 2020. – 224 б.

[13] Нұрғали Р. Сөз өнерінің эстетикасы. – Алматы: Елорда, 2003. – 388 б.

[14] Өтеген Б.Ү. Тектілік: лингвофилософиялық парадигма: ғылыми зерттеу. – Алматы: Қазақ университеті, 2019. – 142 б.

[15] Қазақ тілді мектептердегі «Қазақ тілі» және «Қазақ әдебиеті» пәндері бойынша педагог кадрлардың біліктілігін арттыру курсының білім беру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 70 б.

REFERENCES

[1] Dictionary of the Kazakh language / General ed. headed by T. Zhanuzakov. - Almaty: Dyke Press, 1999. - 776 p.

[2] Abishev K.A. Problems of values in the modern world // Power as value and power of values: metamorphoses of freedom. - Almaty: IFiP MONRK, 2007. - 470 p.

[3] Sarsenbaeva Z.N. Ethnos and values. - Almaty: Institute of Philosophy, Political Science and Religion of the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, 2018. - 312 p.

[4] Kapyshev A.B. Freedom and reflection // Dialectics of freedom as creativity. - Almaty: Nauka, 1989. - 229 p.

[5] Rickert G. About the concept of philosophy. - M .: Respublika, 1998. - 505 p.

[6] Sheler M. Favorite works. - M.: Gnozis, 1194. - 305 p.

[7] Veshninsky Yu.G. Axiology of cultural space-time (within the boundaries of post-Soviet cultural space) // World of Psychology. - 2005.– № 4. - C. 226.

[8] Adiet K. Education of patriotism on the basis of national values (June 9, 2017). https://e-history.kz/en/news/show/456/

[9] Model curriculum with updated content on the subject "Kazakh literature" for grades 5-9 of basic education (teaching in the Kazakh language).

[10] Model curriculum with updated content on the subject "Kazakh literature" for grades 10-11 of social and humanitarian orientation of general secondary education.

[11] Model curriculum with updated content on the subject "Kazakh literature" for grades 10-11 of general secondary education in the field of natural sciences and mathematics.

[12] Aktanova A.S., Nurlybaeva Zh.N. Kazakh literature: part 2. Textbook for 11th grade of secondary school of social and humanitarian orientation. - Almaty: Atamura, 2020. - 224 p.

[13] Nurgali R. Aesthetics of word art. - Almaty: Elord, 2003. - 388 p.

[14] Otegen B.U. Nobility: Linguo-philosophical paradigm: scientific research. - Almaty: Kazakh University, 2019. - 142 p.

[15] Educational program for in-service training of teachers on the subjects "Kazakh language" and "Kazakh literature" in Kazakh-language schools. Instructions for teachers: AEO "Nazarbayev Intellectual Schools" Center of Excellence, 2016. - 70 p.

CONTENTS

ECONOMICS

S.U. Abdibekov, G.G. Shinet, A.A. Kuralbayev
ANALYSIS OF DEVELOPMENT AND SUPPORT OF ALTERNATIVES OF THE PERSONAL HUSBANDRIES ABROAD....................6

G.R. Baytayeva, Zh.B. Kenzhin, M.B. Sultanova, G.M. Kappassova, A. Azimkhan
SOME PROBLEMS OF STATE AND LOCAL GOVERNMENT IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN....................15

S.Kh. Beisembekova, M.R. Sikhimbayev, D.R. Sikhimbayeva
PUBLIC ADMINISTRATION PRIORITIES OF SUBSOIL USE IN KAZAKHSTAN....................21

A.T. Bekturova, L.M. Sembieva, A.M. Petrov
THE PRACTICE OF APPLYING INTERNATIONAL STANDARDS OF AUDITING AND FINANCIAL REPORTING IN THE BANKING SECTOR IN KAZAKHSTAN....................27

D. Jamshidi, R. Doszhan, A. Sabidullina
NEW ISLAMIC FINTECH TRENDS: MALAYSIA AND CENTRAL ASIA....................37

K.B. Kashkimbayeva, E. Orazbek
IMPROVEMENT OF TAXATION OF INDIRECT TAXES IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN.......44

N.N. Nurmukhametov, A.A. Apysheva, A.B. Temirova
DIGITAL TECHNOLOGIES IN ECONOMICS AND MANAGEMENT AS A STRATEGIC VECTOR OF KAZAKHSTAN'S DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF THE EAEU DIGITAL AGENDA........51

K.G. Sadvakassova, A.M. Nurgazina, A.Z. Nurmagambetova, G.E. Kassenova
ANALYSIS OF FINANCIAL PERFORMANCE AND SUSTAINABILITY IN KAZAKHSTANI AVIATION INDUSTRY IN PANDEMIC....................61

G.S. Mukina, S.Ch. Primbetova, D.Z. Aiguzhinova, S.K. Zhetpysbayev, N.K. Mashrapov
PROBLEMS OF INFLUENCE OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT AND SIMPLIFIED TAXATION SYSTEM ON THE SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL OF THE STATE....................69

B.M. Tassybay, S.K. Tazhikenova, G.B. Alina, A.K. Zhussupova, Ewa Katarzyna Czech
ANALYSIS OF STRATEGIC PROBLEMS IN PPP IN 2016-2021 IN KAZAKHSTAN....................75

V. Shebanin, O. Dovgal, N. Potryvaieva, U. Andrusiv
THE INFLUENCE OF ECONOMIC GROWTH ON THE DEVELOPMENT OF "ISLAND COUNTRIES”....................83

B. Shukurova, M. Kaiyrgaliyeva, Ch. Buharbaev, G. Aktailakova, G. Kerimbek
WAYS TO IMPROVE THE EFFICIENCY OF COST MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE..............90

PEDAGOGY

R.T. Abdraimov, B.S. Ualikhanov, T.A. Turmambekov
ORGANIZATION OF PROFESSIONALLY DIRECTED LABORATORY WORK IN THE SECTION "ELECTRODYNAMICS" IN THE SCHOOL PHYSICS COURSE....................98

F.B. Babakhanov, Peter Ziak, Sh.S. Sultanbekov, A.E. Abuov, A.S. Jumabayeva
QUALITY MANAGEMENT OF EDUCATION BASED ON INFORMATION TECHNOLOGY.............106

M. Baimurat, R.Zh. Mukanova, O.S. Achkinadze, M.K. Yerkibayeva, T.A. Aubakirov
TEACHING STUDENTS OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES METHODS OF TEACHING CHEMISTRY AT SCHOOL......112

O. Vasiuk, S. Vyhovska, E. Gulac, M. Malysh, V. Shust
YOUNG STUDENTS' PATRIOTISM FORMATION: ORGANIZATIONAL LEGAL AND SOCIO-PEDAGOGICAL ASPECTS......118

O.S. Zhubay, T.B. Ramazanov, A.B. Shormakova
PRINCIPLES OF TEACHING THE GRAMMATICAL CONCEPT OF «VOICE» IN THE COGNITIVE ASPECT......125

A.E. Ismagulova, G.M. Rakisheva, A.K. Kalymova, R.L. Kalimzhanova
SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL BASES OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN THE CONDITIONS OF MODERN EDUCATION......134

A.K. Kypshakbayeva, A.H. Davletova, B. Kashkhynbay, B.K. Saktaganov, Y.T. Yergeshov
IMPLEMENTATION OF AN INTEGRATED MODEL OF TEACHING COMPUTER SCIENCE AND ENGLISH IN MODERN CONDITIONS......140

G.S. Makharova, S.A. Nurzhanova, A.T. Akzholova
LINGUODIDACTIC POTENTIAL OF USING AUTHENTIC MATERIALS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING......147

S.N. Ryskaliyev, A.B. Doshybekov, R.V. Kenzikeyev, T. Aliev, A. Tuxanbayev
SCIENTIFIC PEDAGOGICAL ISSUES OF PHYSICAL CULTURE TEACHERS PROFESSIONAL TRAINING......154

A.Sapargaliyeva, D.YE. Muratbekova
PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF SPEECH ACTIVITY IN CHILDREN OF YOUNG SCHOOL AGE......162

G. Seidalieva, L. Koishygulova, M. Sirotova., A. Beisekul, E. Cynthia
FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE AND COGNITIVE INTEREST BASED ON MODERN TECHNOLOGIES......168

N.B. Seisekeyeva, J. Birova, Zh.N. Bissenbayeva, L.Sh. Aripbayeva, Sh. Tukhmarova
NEW TRENDS OF COMMUNICATIVE COMPETENCE FORMATION IN FOREIGN LANGUAGE......173

G. Smagulova, B.U. Otegen
TEACHING KAZAKH LITERATURE BASED ON VALUES IN SECONDARY SCHOOLS......179

O.V. Fomichova, V.D. Shynkaruk, T.O. Olefirenko, S.V. Kurbatov, Iev.V. Shulga
STUDENT-TEACHER RELATIONSHIP AS A FACTOR AFFECTING BULLYING-VICTIMIZATION DEGREE AT SCHOOLS......187

PHILOLOGY

A. Amanbaeva, A. Fazylzhanova
TERMS OF KAZAKH ETIQUETTE: THE FORMALITY OF TRADITIONAL PHRASES IN KAZAKH ETIQUETTE (BASED ON THE POETICS OF ZHYRAU)......193

B.I. Nurdauletova
RUSSIANISMS IN THE LANGUAGE OF KASHAGAN ZHYRAU KURZHIMANULY......200

A. Seidikenova, A. Bakitov, A. Abirova
STRATEGIES FOR TRANSLATING OFFICIAL DOCUMENTS AND LEGAL TEXTS AND PROBLEMS THAT EMERGE IN THE PROCESS....................209

LAW

A. Akmamyk, D.N. Aitzhanova, M.S. Aidashev, A.T. Akhmadieva, G.K. Kenzhetaeva
MARKET MECHANISMS FOR ENSURING FREE COMPETITION....................216

A.Yu. Nesterov
PROCEDURAL FEATURES OF THE APPOINTMENT AND RELEASE FROM CRIMINAL PUNISHMENT OF MINORS: THE CRIMINAL PROCEDURAL ASPECT....................221

S.R. Semenov, N.S. Semenov
DEVELOPMENT OF INFORMATION RELATIONS BASED ON ECONOMIC INTEGRATION IN THE EAEU....................228

HISTORY

B. Gainullinova
ETHNO-DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF CENTRAL KAZAKHSTAN IN 1926-1939....................235

M.K. Zhumangaliyev
ON THE QUESTION OF THE ETYMOLOGY OF THE NAMES OF KIPCHAKS....................245

POLITICAL SCIENCE

B. Satershinov, A. Abdiramanova
RELIGION IN KAZAKHSTAN: CONTINUITY IN THE POLITICS OF COLONIALISM AND SOVIETIZATION....................252

B. Seyidov, R. Mirzezade
ACCESS STRATEGY OF AZERBAIJAN TOWARDS NEW CONTINENTS....................261

МАЗМҰНЫ

ЭКОНОМИКА

С.У. Абдибеков, Г.Ғ. Шінет, А.А. Құралбаев
ШЕТЕЛДЕ ЖЕКЕ ҚОСАЛҚЫ ШАРУАШЫЛЫҚТЫҢ БАЛАМАЛАРЫ ДАМУЫТУ МЕН ҚОЛДАУДЫ САРАЛАУ....................6

Г.Р. Байтаева, Ж.Б. Кенжин, М.Б. Султанова, Г.М. Каппасова, А. Азимхан
МЕМЛЕКЕТТІК ЖӘНЕ ЖЕРГІЛІКТІ БАСҚАРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ....................15

С.Х. Бейсембекова, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева
ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЖЕР ҚОЙНАУЫН ПАЙДАЛАНУДЫ МЕМЛЕКЕТТІК РЕТТЕУДІҢ БАСЫМДЫҚТАРЫ....................21

А.Т. Бектурова, Л.М. Сембиева, А.М. Петров
ҚАЗАҚСТАНДА БАНК СЕКТОРЫНДАҒЫ АУДИТ ПЕН ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СТАНДАРТТАРЫН ҚОЛДАНУ ТӘЖІРИБЕСІ....................27

Д. Джамшиди, Р. Досжан, А. Сабидуллина
ИСЛАМДЫҚ ФИНТЕХТІҢ ЖАҢА ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ: МАЛАЙЗИЯ ЖӘНЕ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ.....37

К.В. Кошкимбаева, Е. Оразбек
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАНАМА САЛЫҚ АЛУ ЖҮЙЕСІН ЖЕТІЛДІРУ.............44

Н.Н. Нұрмұхаметов, А.А. Апышева, А.Б. Темирова
ЭКОНОМИКА МЕН БАСҚАРУДАҒЫ ЦИФРЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЕАЭО ЦИФРЛЫҚ КҮН ТӘРТІБІНІҢ КОНТЕКСІНДЕГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ДАМУ ВЕКТОРЫ РЕТІНДЕ....................51

К.Г. Садвакасова, А.М. Нургазина, А.З. Нурмагамбетова, Г.Е. Касенова
ПАНДЕМИЯ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ АВИАЦИЯ САЛАСЫНЫҢ ҚАРЖЫЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ТАЛДАУ....................61

Г.С. Мукина, С.Ч. Примбетова, Д.З. Айгужинова, С.К. Жетпысбаев, Н.К. Машрапов
ШАҒЫН БИЗНЕСТІҢ ДАМУЫ МЕН САЛЫҚ САЛУДЫҢ ЖЕҢІЛДЕТІЛГЕН ЖҮЙЕСІНІҢ МЕМЛЕКЕТТІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІНЕ ӘСЕР ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ....................69

Б.М. Тасыбай, С.К. Тажикенова, Г.Б. Алина, А.К. Жунусова, Ева Чеш
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ 2016-2021 ЖЫЛДАРДАҒЫ МЖӘ САЛАСЫНДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРДЫ ТАЛДАУ....................75

В. Шебанин, О. Довгаль, Н. Разлываева, У. Андрусив
"АРАЛ ЕЛДЕРІНІҢ" ДАМУЫНА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ӨСУДІҢ ӘСЕРІ....................83

Б.М. Шукурова, М.Г. Кайыргалиева, Ш.М. Бухарбаев, Г.Н. Актайлакова, Ғ.Е. Керімбек
КӘСІПОРЫНДА ШЫҒЫНДАРДЫ БАСҚАРУДЫҢ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ЖОЛДАРЫ..............90

ПЕДАГОГИКА

Р.Т. Абдраимов, Б.С. Уалиханова, Т.А. Турмамбеков
МЕКТЕПТЕГІ ФИЗИКА КУРСЫНДА "ЭЛЕКТРОДИНАМИКА" БӨЛІМІ БОЙЫНША КӘСІБИ БАҒЫТТАЛҒАН ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ....................98

Ф.Б. Бабаханов, Питер Жак, Ш.С. Султанбеков, Ә.Е. Әбуов, А.С. Джумабаева
АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ НЕГІЗІНДЕ БІЛІМ БЕРУ САПАСЫН БАСҚАРУ............................106

М. Баймұрат, Р.Ж. Муканова, О.С. Ачкинадзе, М.К. Еркибаева, Т.А. Аубакиров
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ БАҒЫТТАҒЫ ЖОО СТУДЕНТТЕРІНЕ МЕКТЕПТЕГІ
ХИМИЯ ПӘНІНІҢ ӘДІСТЕМЕСІН ОҚЫТУ..112

О. Васюк, С. Выговская, Е. Гулак, М. Малыш, В. Шусть
СТУДЕНТТЕРДІҢ ЖАСТАР ПАТРИОТИЗМІ: ҰЙЫМДАСТЫРУ-ҚҰҚЫҚТЫҚ
ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕР...118

О.С. Жұбай, Т.Б. Рамазанов, А.Б. Шормақова
«ЕТІС» ГРАММАТИКАЛЫҚ КОНЦЕПТІСІН КОГНИТИВТІ АСПЕКТІДЕ ОҚЫТУДАҒЫ
ҰСТАНЫМДАР...125

А.Е. Исмагулова, Г.М. Рақышева, А.Қ. Қалымова, Р.Л. Қалимжанова
ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫ КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ
ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ..134

Қыпшақбаева А.Қ., Давлетова А.Х., Қашқынбай Б.Б., Сақтағанов Б.К., Ергешов Е.Т.
ЗАМАНАУИ КЕЗЕҢДЕ ИНФОРМАТИКА ПӘНІН АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ КІРІКТІРІП ОҚЫТУ
ӘДІСТЕМЕСІ...140

Махарова Г.С., Нуржанова С.А., Ақжолова А.Т.
ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ АУТЕНТТІК МАТЕРИАЛДАРДЫ ҚОЛДАНУДЫҢ
ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ..147

С.Н. Рысқалиев, А.Б. Дошыбеков, Р.В. Кензикеев, Т.Х. Алиев, А. Туксанбаев
ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МҰҒАЛІМДЕРІН КӘСІБИ ДАЯРЛАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ...154

А.Ж. Сапаргалиева, Д.Е. Муратбекова
БАСТАУЫШ МЕКТЕП ЖАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ СӨЙЛЕУ БЕЛСЕНДІЛІГІН
ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШАРТТАРЫ...........................162

Г. Сейдалиева, Л. Қойшығұлова, М. Сиротова, А. Бейсеқұл, Э. Синтия
ҚАЗІРГІ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІК
ПЕН ТАНЫМДЫҚ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ...168

Н.Б. Сейсекеева, Я. Бирова, Ж.Н. Бисенбаева, Л.Ш. Әріпбаева, Ш.К. Тухмарова
ШЕТ ТІЛДЕ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ
ЖАҢА БАҒЫТТАРЫ..173

Г.Н. Смағұлова, Б.Ү. Өтеген
ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕПТЕРДЕ ҚАЗАҚ ӘДЕБИЕТІН ҚҰНДЫЛЫҚТАРҒА
НЕГІЗДЕП ОҚЫТУ..179

Е.В. Фомичова, В.Д. Шинкарук, Т.О. Олефиренко, С.В. Курбатов, Е.В. Шульга
ОҚУШЫ МЕН МҰҒАЛІМНІҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫ МЕКТЕПТЕРДЕГІ ҚОРЛАУ
МЕН ҚҰРБАН БОЛУ ДЕҢГЕЙІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОР РЕТІНДЕ.......................................187

ФИЛОЛОГИЯ

А. Аманбаева, А. Фазылжанова
ҚАЗАҚ ЭТИКЕТІ ТЕРМИНДЕРІ: ҚАЗАҚ ЭТИКЕТІНДЕГІ ДӘСТҮРЛІ ТІРКЕСТЕРДІҢ ФОРМУЛЬДЫЛЫҒЫ (ЖЫРАУЛАР ПОЭТИКАСЫ НЕГІЗІНДЕ)..193

Б.И. Нұрдәулетова
ҚАШАҒАН ЖЫРАУ КҮРЖІМАНҰЛЫ ТІЛІНДЕГІ РУСИЗМДЕР..200

А. Сейдикенова, А. Бақытов, А. Абирова
РЕСМИ ҚҰЖАТТАР МЕН ЗАҢ САЛАСЫНДАҒЫ МӘТІНДЕРДІ АУДАРУДАҒЫ СТРАТЕГИЯЛАР ЖӘНЕ АУДАРМА ҮДЕРІСІНДЕГІ КЕЗДЕСЕТІН ҚИЫНДЫҚТАР......................209

ҚҰҚЫҚТАНУ

А. Ақмамық, Д.Н. Айтжанова, М.С. Айдашев, А.Т. Ахмадиева, Г.К. Кенжетаева
ЕРКІН БӘСЕКЕЛЕСТІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ НАРЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ..............................216

А.Ю. Нестеров
КӘМЕЛЕТТІК ЖАСҚА ТОЛМАҒАНДАРҒА ҚЫЛМЫСТЫҚ ЖАЗА ТАҒАЙЫНДАУДЫҢ ЖӘНЕ БОСАТУДЫҢ ҮДЕРІСТІК ЕРЕКШЕЛІГІ: ҚЫЛМЫСТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ АСПЕКТІСІ.....................221

С.Р. Семенов, Н.С. Семенов
ЕАЭО-ДА ЭКОНОМИКАЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯҒА НЕГІЗДЕЛГЕН АҚПАРАТТЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ДАМЫТУ..228

ТАРИХ

Б. Гайнуллинова
ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАННЫҢ 1926-1939 ЖЫЛДАРДАҒЫ ЭТНО-ДЕМОГРАФИЯЛЫҚ ДАМУЫ..235

М.Қ. Жұманғалиев
«ҚЫПШАҚ» АТАУЫНЫҢ ЭТИМОЛОГИЯСЫ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕГЕ..245

САЯСАТТАНУ

Б. Сатершинов, А. Әбдіраманова
ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДІН: ОТАРЛАУ МЕН КЕҢЕСТЕНДІРУ САЯСАТЫНДАҒЫ САБАҚТАСТЫҚ..252

Б.М. Сейидов, Р. Мирзазаде
ӘЗІРБАЙЖАННЫҢ ЖАҢА КОНТИНЕНТКЕ ҚОЛ ЖЕТКІЗУ СТРАТЕГИЯСЫ..........................261

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

С.У. Абдибеков, Г.Ғ. Шінет, А.А. Куралбаев
АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ И ПОДДЕРЖКИ АЛЬТЕРНАТИВ ЛИЧНОГО ПОДСОБНОГО ХОЗЯЙСТВА ЗА РУБЕЖОМ......6

Г.Р. Байтаева, Ж.Б. Кенжин, М.Б. Султанова, Г.М. Каппасова, А. Азимхан
НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО И МЕСТНОГО УПРАВЛЕНИЯ......15

С.Х. Бейсембекова, М.Р. Сихимбаев, Д.Р. Сихимбаева
ПРИОРИТЕТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЕМ КАЗАХСТАНА......21

А.Т. Бектурова, Л.М. Сембиева, А.М. Петров
ПРАКТИКА ПРИМЕНЕНИЯ В КАЗАХСТАНЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ АУДИТА И ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ......27

Д. Джамшиди, Р. Досжан, А. Сабидуллина
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ИСЛАМСКОГО ФИНТЕХА: МАЛАЙЗИЯ И ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ......37

К.В. Кошкимбаева, Е. Оразбек
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ КОСВЕННЫХ НАЛОГОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН......44

Н.Н. Нурмухаметов, А.А. Апышева, А.Б. Темирова
ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ЭКОНОМИКЕ И УПРАВЛЕНИИ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ВЕКТОР РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА В КОНТЕКСТЕ ЦИФРОВОЙ ПОВЕСТКИ ЕАЭС......51

К.Г. Садвакасова, А.М. Нургазина, А.З. Нурмагамбетова, Г.Е. Касенова
АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ И УСТОЙЧИВОСТИ АВИАЦИОННОЙ ОТРАСЛИ КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ......61

Г.С. Мукина, С.Ч. Примбетова, Д.З. Айгужинова, С.К. Жетпысбаев, Н.К. Машрапов
ПРОБЛЕМЫ ВЛИЯНИЯ РАЗВИТИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА И УПРОЩЕННОЙ СИСТЕМЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ГОСУДАРСТВА......69

Б.М. Тасыбай, С.К. Тажикенова, Г.Б. Алина, А.К. Жунусова, Ева Чеш
АНАЛИЗ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ В СФЕРЕ ГЧП В 2016-2021 ГОДАХ В КАЗАХСТАНЕ......75

В. Шебанин, О. Довгаль, Н. Разлываева, У. Андрусив
ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА НА РАЗВИТИЕ «ОСТРОВНЫХ СТРАН»......83

Б.М. Шукурова, М.Г. Кайыргалиева, Ш.М. Бухарбаев, Г.Н. Актайлакова, Г.Е. Керимбек
ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ЗАТРАТАМИ НА ПРЕДПРИЯТИИ......90

ПЕДАГОГИКА

Р.Т. Абдраимов, Б.С. Уалиханова, Т.А. Турмамбеков
ОРГАНИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО НАПРАВЛЕННЫХ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО РАЗДЕЛУ «ЭЛЕКТРОДИНАМИКА» ШКОЛЬНОГО КУРСА ФИЗИКИ......98

Ф.Б. Бабаханов, Питер Жак, Ш.С. Сұлтанбеков, А.Е. Абуов, А.С. Джумабаева
УПРАВЛЕНИЕ КАЧЕСТВОМ ОБРАЗОВАНИЯ НА ОСНОВЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ........106

М. Баймурат, Р.Ж. Муканова, О.С. Ачкинадзе, М.К. Еркибаева, Т.А. Аубакиров
ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ХИМИИ В ШКОЛЕ........112

О. Васюк, С. Выговская, Е. Гулак, М. Малыш, В. Шусть
ПАТРИОТИЗМ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ: ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ И СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ........118

О.С. Жубай, Т.Б. Рамазанов, А.Б. Шормакова
ПРИНЦИПЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ГРАММАТИЧЕСКОГО КОНЦЕПТА «ЗАЛОГА» В КОГНИТИВНОМ АСПЕКТЕ........125

А.Е. Исмагулова, Г.М. Ракишева, А.К. Калымова, Р.Л. Калимжанова
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ........134

А.К. Кыпшакбаева, А.Х. Давлетова, Б.Б. Қашқынбай, Б.К. Сақтағанов, Е.Т. Ергешов
ВНЕДРЕНИЕ ИНТЕГРИРОВАННОЙ МОДЕЛИ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНФОРМАТИКИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ........140

Г.С. Махарова, С.А. Нуржанова, А.Т. Акжолова
ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ АУТЕНТИЧНЫХ МАТЕРИАЛОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ........147

С.Н. Рысқалиев, А.Б. Дошыбеков, Р.В. Кензикеев, Т.Х. Алиев, А. Туксанбаев.
НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ........154

А.Ж. Сапаргалиева, Д.Е. Муратбекова
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЧЕВОЙ АКТИВНОСТИ У ДЕТЕЙ МЛАДШЕГО ШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА........162

Г. Сейдалиева, Л. Койшигулова, М. Сиротова., А. Бейсеқұл, Э. Синтия
ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ И ПОЗНАВАТЕЛЬНОГО ИНТЕРЕСА НА ОСНОВЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ........168

Н.Б. Сейсекеева, Я. Бирова, Ж.Н. Бисенбаева, Л.Ш. Арипбаева, Ш.К. Тухмарова
НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ НА ИНОСТРАННОМ ЯЗЫКЕ........173

Г. Смагулова, Б.У. Отеген
ОБУЧЕНИЕ КАЗАХСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ НА ОСНОВЕ ЦЕННОСТЕЙ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ........179

Е.В. Фомичова, В.Д. Шинкарук, Т.О. Олефиренко, С.В. Курбатов, Е.В. Шульга
ВЗАИМООТНОШЕНИЯ УЧЕНИКА И УЧИТЕЛЯ КАК ФАКТОР, ВЛИЯЮЩИЙ НА СТЕПЕНЬ БУЛЛИНГ-ВИКТИМИЗАЦИИ В ШКОЛАХ........187

ФИЛОЛОГИЯ

А. Аманбаева, А. Фазылжанова
ТЕРМИНЫ КАЗАХСКОГО ЭТИКЕТА: ФОРМУЛЬНОСТЬ ТРАДИЦИОННЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В КАЗАХСКОМ ЭТИКЕТЕ (НА ОСНОВЕ ПОЭТИКИ ЖЫРАУ)........193

Б.И. Нурдаулетова
РУСИЗМЫ В ЯЗЫКЕ КАШАГАН ЖЫРАУ КУРЖИМАНУЛЫ........200

А. Сейдикенова, А. Бақытов, А. Абирова
СТРАТЕГИИ ПЕРЕВОДА ОФИЦИАЛЬНЫХ ДОКУМЕНТОВ И ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕКСТОВ И ВОЗНИКАЮЩИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИ ПРОЦЕССЕ ПЕРЕВОДА........209

ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

А. Акмамык, Д.Н. Айтжанова, М.С. Айдашев, А.Т. Ахмадиева, Г.К. Кенжетаева
РЫНОЧНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СВОБОДНОЙ КОНКУРЕНЦИИ........216

А.Ю. Нестеров
ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ НАЗНАЧЕНИЯ И ОСВОБОЖДЕНИЯ ОТ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ: УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ АСПЕКТ........221

С.Р. Семенов, Н.С. Семенов
РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ОСНОВЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ В ЕАЭС........228

ИСТОРИЯ

Б. Гайнуллинова
ЭТНО-ДЕМОГРАФИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА В 1926-1939 ГОДЫ........235

М.К. Жумангалиев
К ВОПРОСУ ОБ ЭТИМОЛОГИИ НАЗВАНИЙ КЫПЧАКОВ........245

ПОЛИТОЛОГИЯ

Б. Сатершинов, А. Абдираманова
РЕЛИГИЯ В КАЗАХСТАНЕ: ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ В ПОЛИТИКЕ КОЛОНИАЛИЗМА И СОВЕТИЗАЦИИ........252

Б.М. Сеидов, Р.Р. Мирзазаде
СТРАТЕГИЯ ДОСТУПА АЗЕРБАЙДЖАНА К НОВЫМ КОНТИНЕНТАМ........261

Publication Ethics and Publication Malpractice in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see http://www.elsevier.com/publishingethics and http://www.elsevier.com/journal-authors/ethics.

Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the work described has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see http://www.elsevier.com/postingpolicy), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the originality detection service Cross Check http://www.elsevier.com/editors/plagdetect.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will onh accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайте:

www: nauka-nanrk.kz

ISSN 2518–1467 (Online),
ISSN 1991–3494 (Print)

http://www.bulletin–science.kz/index.php/en

Редакторы: *М.С. Ахметова, А. Ботанқызы, Р.Ж. Мрзабаева, Д.С. Аленов*
Верстка на компьютере *Г.Д. Жадырановой*

Подписано в печать 10.02.2022.
Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать - ризограф.
17,5 п.л. Тираж 300. Заказ 1.

Национальная академия наук РК
050010, Алматы, ул. Шевченко, 28, т. 272-13-19